

BTO 2019.037 | Juli 2019

BTO rapport

Burgerperspectief op de
circulariteit: de
actiebereidheid van
Nederlanders

BTO

Burgerperspectief op de circulariteit: de actiebereidheid van Nederlanders

BTO 2019.037 | Juli 2019

Opdrachtnummer

402311

Projectmanager

Jos Frijns

Opdrachtgever

BTO WiCE

Kwaliteitsborger(s)

Jos Frijns

Auteur(s)

Dr. Stijn Brouwer, Dr. Bas van Vliet (WUR), Dr. Yuki Fujita, Dr. Nicolien van der Grijp (IVM)

Verzonden naar

Dit rapport is verspreid onder BTO-participanten.
Een jaar na publicatie is het openbaar.

Jaar van publicatie

2019

Meer informatie

Dr. Stijn Brouwer
T +31 30 606 9662
E Stijn.Brouwer@kwrwater.nl

Keywords

Participatie, Klant, Perspectieven,
Cirulaire Economie

Postbus 1072
3430 BB Nieuwegein
The Netherlands

T +31 (0)30 60 69 511
F +31 (0)30 60 61 165
E info@kwrwater.nl
I www.kwrwater.nl

BTO 2019.037 | Juli 2019 © KWR

Alle rechten voorbehouden.

Niets uit deze uitgave mag worden veeelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen, of enig andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

BTO Managementsamenvatting

Energie- en waterbesparing: de actiebereidheid van Nederlanders onder de loep

Auteur(s) Dr. Stijn Brouwer, Dr. Bas van Vliet, Dr. Yuki Fujita, Dr. Nicolien van der Grijp

Voor de aanpak van klimaatverandering, luchtvervuiling, natuuraantasting en de transitie richting een circulaire samenleving kijkt de overheid in toenemende mate naar burgers. Waar veel onderzoek gedaan is naar zogenaamde actieve burgers en initiators van waterketenoplossingen, richt dit onderzoek zich op het perspectief van de gemiddelde Nederlandse burger in relatie tot water en circulaire economie vraagstukken. Wat zijn de motivaties van mensen voor het besparen van water en energie, en hoe relateren verschillende motivaties en perspectieven op duurzaamheid tot daadwerkelijk gedrag? Op basis van de empirische data verzameld middels een online vragenlijst worden in dit onderzoek vier dominante perspectieven (idealisme, zuinigheid, pragmatisme en comfort) onderscheiden. Dit onderzoek biedt drinkwaterbedrijven inzicht in de verscheidenheid aan perspectieven, motivaties en actiebereidheid van burgers op het gebied van circulariteit en water- en energiebesparing. Om de actiebereidheid van burgers op dit gebied te doen groeien zou beleid veel rijker geschakeerd moeten zijn dan het nu is, en beter afgestemd op de verschillen in drijfveren van groepen van burgers. Drinkwaterbedrijven daarbij een belangrijke rol kunnen spelen.

Burgerperspectieven op circulariteit

Belang: inzicht in het perspectief van de gemiddelde Nederlander

De overheid richt zich voor de transitie richting een circulaire samenleving in toenemende mate op de burger, maar onderzoek binnen dit domein richt zich primair op de voorlopers onder de burgers. Dit onderzoek richt zich juist op het perspectief van de

gemiddelde Nederlander. Het is immers belangrijk te weten hoe een zo breed mogelijke groep van burgers over deze onderwerpen denkt en te onderzoeken in hoeverre overwegingen rond klimaatverandering hun keuzes bepalen op het gebied van consumptie, en meer specifiek energie- en watergebruik in huis.

Aanpak: kwantitatief onderzoek door middel van een online enquête

Om de zorgen, wensen, behoeften en de actiebereidheid in relatie tot circulaire vraagstukken systematisch in kaart te brengen is gewerkt met een kwantitatieve online-vragenlijst, die is uitgezet onder een zo breed mogelijke, representatieve groep van meer dan 1000 Nederlanders.

In de analyse is gekeken naar de huidige stand van zaken van milieu- en klimaatbewustzijn onder Nederlandse huishoudens en in hoeverre dit bewustzijn zijn weerslag heeft op energie- en watergerelateerd gedrag in huis, zowel bij aanschaf en gebruik van voorzieningen als bij energie- of waterconsumptie. Ook is gekeken naar verbanden tussen motivaties en gedrag rond water- en energiegebruik in huis.

Resultaten: actiebereidheid en verantwoordelijkheidsgevoel beperkt

Uit het onderzoek blijkt dat de meerderheid van de Nederlanders zich zorgen maakt over klimaatverandering en de effecten daarvan op het milieu. Ook blijkt dat de meerderheid van de burgers reeds nu al één of meerdere toepassingen in huis heeft om energie en/of water te besparen. Gezien de ernst van de problematiek en de uitdagingen waar we voor staan, laat het onderzoek echter over het geheel genomen een beperkte zorg over milieu en klimaat en daaraan gekoppelde een beperkte actiebereidheid zien.

Het onderzoek toont bovendien een duidelijk verband tussen de percepties van mensen en hun en actiebereidheid. Wanneer het gaat over motivaties en gedrag op het gebied van klimaat, water en energie kunnen vier dominante perspectieven (idealisme, zuinigheid, pragmatisme en comfort) worden onderscheiden.

Opvallend is dat de motivaties om al dan niet water en energie te besparen behoorlijk overeenkomen tussen die perspectieven en dat burgers die water besparen, ook energie besparen. Anders dan de aloude slogan “een beter milieu begint bij jezelf” leggen verreweg de meeste respondenten de verantwoordelijkheid voor water en energiebesparing juist buiten zichzelf: namelijk bij overheden, bedrijfsleven en andere burgers. Wat betreft ervaren duurzaamheid scoren waterbedrijven overigens het hoogst in vergelijking met andere bedrijven en overheden.

Toepassing: actiebereidheid vergroten door rijker geschakeerd beleid

Deze onderzoeksresultaten bieden drinkwaterbedrijven inzicht in de verscheidenheid aan perspectieven, motivaties en actiebereidheid van burgers op het gebied van circulariteit en water- en energiebesparing. Om de actiebereidheid van burgers op dit gebied te doen groeien, zou het beleid veel rijker geschakeerd moeten zijn dan het nu is, en beter afgestemd op de verschillen in drijfveren van groepen van burgers. Bespaarders lijken bijvoorbeeld met name tot energie- en waterbesparing over te gaan wanneer de financiële kant van het verhaal naar voren wordt gebracht, en duidelijk wordt gemaakt dat besparing niet gelijk staat met het inleveren van comfort. Idealisten spreek je juist aan op te behalen CO2 reducties en bijdragen aan klimaat adaptatie. Water- en energiebedrijven zouden daarbij een belangrijke rol kunnen spelen, aangezien zij hun klanten als water- en energiegebruikers als beste kennen.

Rapport

Dit onderzoek is beschreven in het rapport *Burgerperspectief op de circulariteit: de actiebereidheid van Nederlanders* (BTO 2019.037).

Inhoud

Inhoud	2
1 Aanleiding	3
1.1 Burgers in de circulaire economie	3
1.2 Methode	3
2 Actiebereidheid onderzocht	5
2.1 Bewustzijn klimaatprobleem en actiebereidheid	5
2.2 Wie is verantwoordelijk?	5
2.3 Toepassingen voor energie- en waterbesparing	6
2.4 Vier dominante perspectieven	8
2.5 Conclusies	11
Referenties	13
Bijlage I Achtergrond respondenten	14

1 Aanleiding

1.1 Burgers in de circulaire economie

Luchtvervuiling, natuuraantasting, en vooral klimaatverandering zijn vrijwel dagelijks voorpaginanieuws. Voor de aanpak ervan kijkt de overheid naar bedrijven, maatschappelijke organisaties en ook burgers. Het afgelopen decennium deden termen als energieke samenleving (Hajer, 2011), participatiesamenleving (Troonrede 2013) en doe-democratie (Ministerie van Binnenlandse Zaken, 2013) hun intrede. Beleidsmatig krijgt de maatschappelijke betrokkenheid vorm via bijvoorbeeld initiatieven verpakt als Green Deals (Gooskens et al, 2016), Klimaattafels en Regionale Energie Strategieën. Zo is het volgens de afspraken in het ontwerp Klimaatakkoord (uit eind 2018) de bedoeling dat op termijn 50% van de elektriciteitsproductie in handen is van lokale partijen. De burger wordt hierin niet alleen meer gezien als consument, afnemer of belastingbetaler, maar als medeverantwoordelijke en partner in de transitie richting een circulaire samenleving. Burgers worden uitgedaagd na te denken over de implicaties voor milieu en klimaat bij hun uiteenlopende keuzes rond voedsel ('een dagje zonder vlees'), manier van reizen ('vliedschaamte'), verwarmen ('graadje lager'), koken ('van het gas af') tot tuininrichting ('onttegenen') en waterbeheer ('minuutje korter douchen').

Het governance onderzoek binnen het onderzoeksprogramma Water in de Circulaire Economie (WiCE) richt zich onder meer op de betekenis en achterliggende mechanismen van de veranderende vraag tot, behoefte van, en relatie met burgers in relatie tot de transitie richting een circulaire samenleving, waarbij de aandacht niet enkel uitgaat naar de actieve burger en initiators van waterketenoplossingen, maar ook naar de niet-actieve burger. Voorliggend onderzoek – een resultaat van een samenwerkingsverband tussen WiCE en het Kennisactieprogramma Water - richt zich op het perspectief van de gemiddelde Nederlandse burger in relatie tot water en circulaire economie vraagstukken en de vraag of en waarom zij al dan niet willen, kunnen en daadwerkelijk stappen zetten richting circulariteit. Veel onderzoek is al gedaan naar de motivaties en ervaringen van zogenaamde koplopers, burgers die energiecoöperaties hebben opgericht, in een ecowijk zijn gaan wonen, of hun huis energieneutraal hebben gemaakt (o.a. Naus, 2017; Smale, 2018; Bosch, 2017). Hoewel zeer relevant, is het perspectief van de "gewone Nederlander" hierbij veel minder zichtbaar geworden. Dit onderzoek richt zich juist op een zo breed mogelijke groep van burgers en op de vraag in hoeverre overwegingen rond klimaatverandering hun keuzes hebben bepaald op het gebied van consumptie, en meer specifiek die van energie- en watergebruik in huis. Ook gaan we na in hoeverre motivaties bij keuzes rond het gebruik van energie overeenkomen met die van watergebruik. Zijn dezelfde mensen die bewust met energie omgaan ook degenen die bewust met water omgaan en op grond van welke overwegingen?

1.2 Methode

Om de zorgen, wensen, behoeften en (het gebrek aan) (actie)bereidheid irt water en (concrete toepassingen irt) de circulaire economie in beeld te brengen is gewerkt met een kwantitatieve online-vragenlijst met een reeks Likertschaal-vragen, een aantal openvragen, en een aantal meerkeuzevragen. over de aanwezigheid en aard van

energie- en watervoorzieningen in huis en het gebruik van water en energie. Daarnaast zijn er vragen gesteld over milieu- en klimaatbewustzijn van respondenten en over eigen, dan wel andermans verantwoordelijkheden om de problemen op deze gebieden op te lossen. Tot slot bestond de vragenlijst uit een aantal vragen over de achtergrond van de respondent om te kunnen kijken waar mogelijke relaties zitten tussen perceptie, motivatie en kenmerken zoals leeftijd, geslacht, en plaats.

Belangrijke input voor de samenstelling van de vragenlijst is gegenereerd in een speciaal voor dit onderzoek georganiseerde expertmeeting met experts van de WUR, KWR en VU experts op het gebied van actief burgerschap in relatie tot water en circulaire economie.

De vragenlijst is in samenwerking met een gespecialiseerd selectiebureau uitgezet onder een representatieve groep Nederlanders. De steekproef bestaat uit totaal 1007 ingevulde vragenlijsten onder inwoners van Nederland van 18 jaar en ouder, waarbij om de deelname aan de vragenlijst te vergroten door het selectiebureau incentives uitgereikt. Er zijn gestratificeerde, gewogen steekproeven getrokken. Er is niet achteraf gewogen. De veldwerkperiode liep in het voorjaar van 2018. De sociaaldemografische achtergrond van de respondenten is gespecificeerd in Bijlage 1.

De inhoud van dit rapport is eind mei 2019 in iets aangepaste vorm aangeboden aan het tijdschrift Water Governance.

2 Actiebereidheid onderzocht

2.1 Bewustzijn klimaatprobleem en actiebereidheid

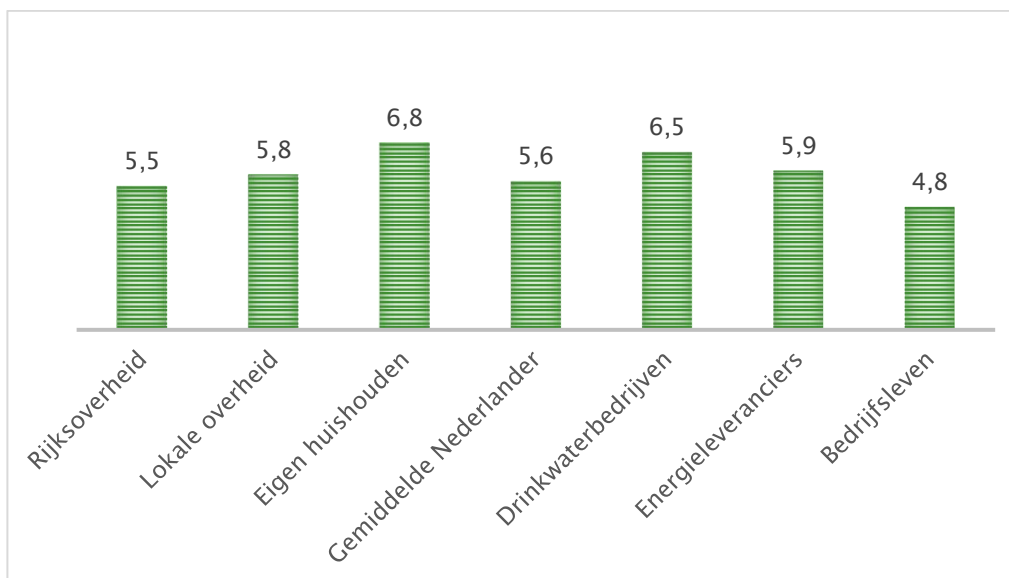
Dat er sprake is van een klimaatprobleem wordt in zijn algemeenheid erkend. Zo maakt 25% van de respondenten zich veel zorgen over klimaatverandering en de effecten daarvan op het milieu, en daarnaast nog eens 44% enige zorgen. Vergelijkbare cijfers zijn van toepassing op gedachten over de achteruitgang van natuur en biodiversiteit, almede de lucht- en geluidskwaliteit in steden. Daartegenover staat een veel kleinere groep mensen die van mening is dat de aandacht voor klimaatverandering sterk wordt overdreven (15%), en het probleem van milieuvervuiling overtrokken (13%).

De uitkomsten van recente polls van de European Investment Bank (EIB) en I&O Research wijzen in dezelfde richting. , Uit het EIB onderzoek blijkt dat 57% van de Nederlanders bezorgd is over klimaatverandering en de effecten ervan. Een nog recenter (2019) onderzoek van I&O vond dat 65% van de Nederlanders zich zorgen maakt over klimaatverandering. Deze cijfers zijn vergelijkbaar met de EIB cijfers over de zorgen onder Chinezen (65%) en Amerikanen (63%), maar zijn opvallend lager dan de zorgen van de gemiddelde Europeaan (78%).

Eerder is aangetoond dat er een verband bestaat tussen de mate van zorg en actiebereidheid (Steg & Vlek, 2009). Wat betreft dit laatste gaf in onze survey 74% van de Nederlanders aan zijn of haar best te doen zo min mogelijk energie te verbruiken. Dit percentage is voor waterverbruik vergelijkbaar (71%). Voor een deel van de respondenten (29%) is duurzaamheid zo belangrijk dat zij bereid zeggen te zijn in te willen leveren op comfort om zo duurzaam mogelijk te leven. Een nog grotere groep (42%) is bereid extra te betalen wanneer hun drinkwaterbedrijf zo duurzaam mogelijk water produceert. Daar tegenover staat een, weliswaar veel kleinere, groep respondenten met een meer sceptische houding betreffende nut en noodzaak van energie- en waterbesparing. Bijna een kwart (24%) van de respondenten is van mening dat energiebesparing zinloos is als niet iedereen meedoet, en 11% is van mening dat er in Nederland zoveel water is dat we de komende 25 jaar niet zuinig hoeven te zijn.

2.2 Wie is verantwoordelijk?

Voor oplossingen, bijvoorbeeld als het gaat om het zuiniger omgaan met grondstoffen, kijken relatief de meeste Nederlanders naar de rijks- (35%) en lokale overheid (11%) en het bedrijfsleven (23%). Slechts 15% van de respondenten is van mening dat de grootste verantwoordelijkheid voor het zuiniger omgaan met grondstoffen bij huishoudens ligt. En dan primair bij andere huishoudens, en niet het eigen. Kijken we bijvoorbeeld naar het rapportcijfer duurzaamheid dat respondenten aan verschillende partijen geven, dan valt op dat het eigen huishouden in de ogen van de respondenten het beste scoort, met een gemiddeld cijfer van een 6.8. Dit is een stuk beter dan de gemiddelde Nederlander, die met een 5,6 maar net een voldoende scoort (zie Figuur 1). Verder valt aan deze cijfers op dat het bedrijfsleven het slechtst scoort, met als positieve uitschieter de drinkwaterbedrijven. De overheid krijgt voor duurzaamheid amper een voldoende.

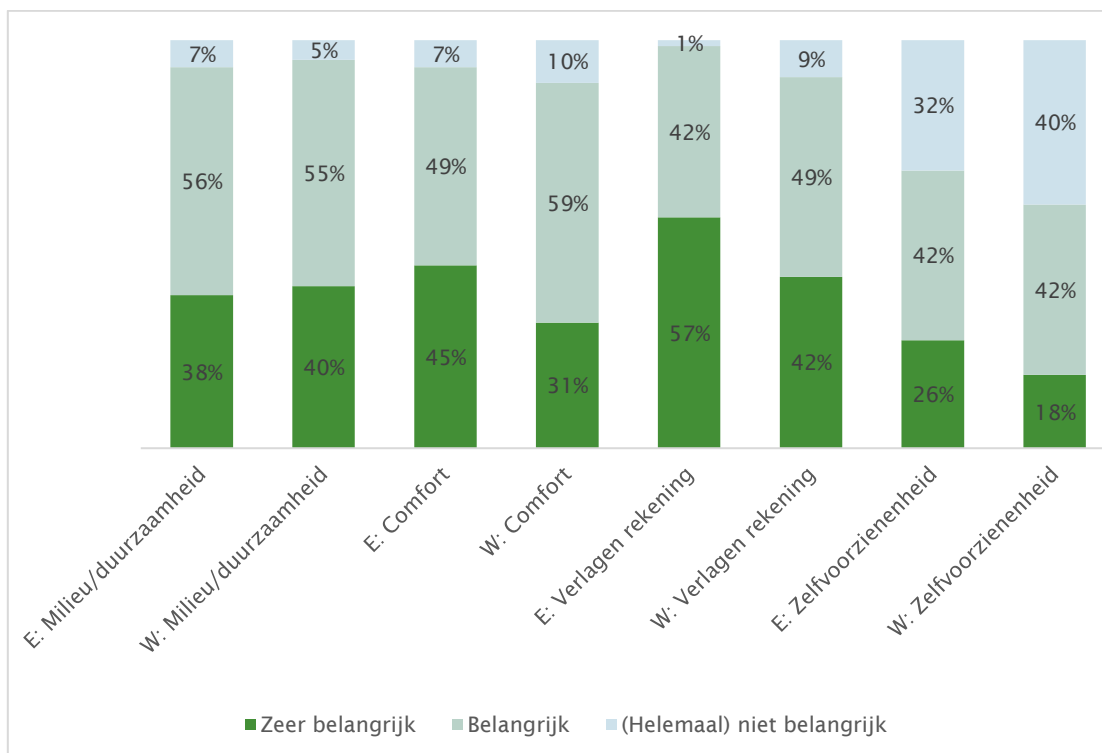

Figuur 1: Rapportcijfer duurzaamheid

2.3 Toepassingen voor energie- en waterbesparing

Ons onderzoek laat zien dat de meerderheid van de Nederlanders één of meerdere toepassingen in huis heeft om energie te besparen, inclusief gevel-, vloer- en/of dakisolatie (57%), ventilatie met warmteterugwinning (WTW) (9%), een warmtepomp (7%), en/of een zonneboiler (5%). Daarnaast geeft 31% van de respondenten aan een verbruiksmanager te hebben. Van de groep mensen die een verbruiksmanager in huis heeft kijkt relatief de grootste groep (42%) daar maandelijks op, 20% wekelijks en 10 % dagelijks. Iets minder dan een derde (28%) van de mensen met een verbruiksmanager zegt daar zelden of nooit naar te kijken. Het percentage Nederlanders met toepassingen in huis om water te besparen ligt in vergelijking met energie iets hoger. Zo geeft 69% van de respondenten aan een zuinige wasmachine en/of vaatwasser te hebben, 63% een besparende douchekop, en 49% een waterbesparend toilet. Daarnaast heeft 20% van de respondenten een regenton. Opvallend is dat de groep mensen die aangeeft bepaalde toepassingen niet te hebben, maar wel de wens daartoe, zeer beperkt is (\approx 4%). Enkel in relatie tot een warmtepomp en een zonneboiler liggen die percentages met respectievelijk 6% en 7% iets hoger.

Ten minste zo interessant is te kijken naar de motivaties van mensen voor de aanschaf van deze toepassingen voor de besparing van energie en water (zie Figuur 2), waarbij we dus enkel focussen op de groep respondenten die de toepassingen om energie en water te besparen zélf hebben aangebracht (respectievelijk 43% en 73%), en dit dus niet is gedaan door de verhuurder (woningbouwvereniging, particulier), VvE of vorige eigenaar. Het eerste dat opvalt is dat niet milieu en duurzaamheid de belangrijkste motivatie is, maar het verlagen van de energie- of waterrekening. Deze cijfers corresponderen met een recent CBS onderzoek (De Witt & Schmeets, 2018), waaruit naar voren komt dat een ruime meerderheid van de Nederlanders vooral energiebewust is vanwege de kosten. Zo geeft de helft van de respondenten aan de oplader uit het stopcontact halen zodra telefoon of tablet is opgeladen om kosten te besparen. Nog geen derde van de mensen doet dit omdat het beter is voor het milieu.

Figuur 2: Motivatie voor de aanschaf van besparende toepassingen voor energie (E) en water (W)

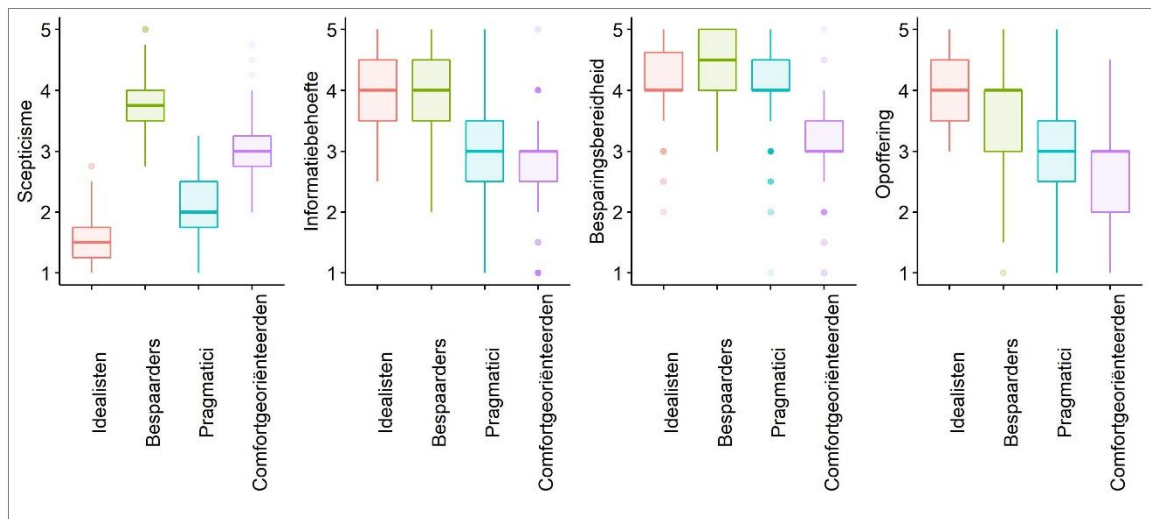
De wens om (meer) zelfvoorzienend te worden in energie of waterlevering is voor 26% van de respondenten een zeer belangrijke motivatie voor de aanschaf van energiebesparende toepassingen. Voor water is dit 18%. In het onderzoek hebben we ook gekeken of mensen graag zelf of samen met hun burens de verantwoordelijkheid willen nemen voor de afvoer van afvalwater. Dit blijkt met 6% een veel kleinere groep te zijn. Relatief de grootste groep respondenten (47%) geeft aan dat de afvoer van afvalwater wat hen betreft zo mag blijven georganiseerd zoals die nu is. Ongeveer een derde (34%) geeft aan te willen dat de overheid verantwoordelijk blijft voor de afvoer van afvalwater, maar wil wel graag meebeslissen.

Van de respondenten die wel de wens hebben tot, maar in de praktijk nog geen energiebesparende toepassingen hebben aangebracht, geeft het grootste deel aan dat dit komt omdat ze in een huurhuis wonen. Los van deze groep zien we dat de kosten voor aanschaf en onderhoud ervaren worden als de grootste drempel. In relatie tot energie is dit voor iets meer dan de helft (52%) van de respondenten de grootste drempel. Daarnaast speelt mee het opzien tegen de aanpassing/verbouwing (15%), en een gebrek aan informatie (10%). In relatie tot water is het aantal respondenten dat toepassingen wenst maar niet heeft zo klein dat zinnige uitspraken over drempels niet mogelijk zijn op basis van onze survey. Het aantal Nederlanders dat meer informatie wil ontvangen over thuis besparen van energie en water was vrijwel gelijk (35% respectievelijk 36%).

2.4 Vier dominante perspectieven

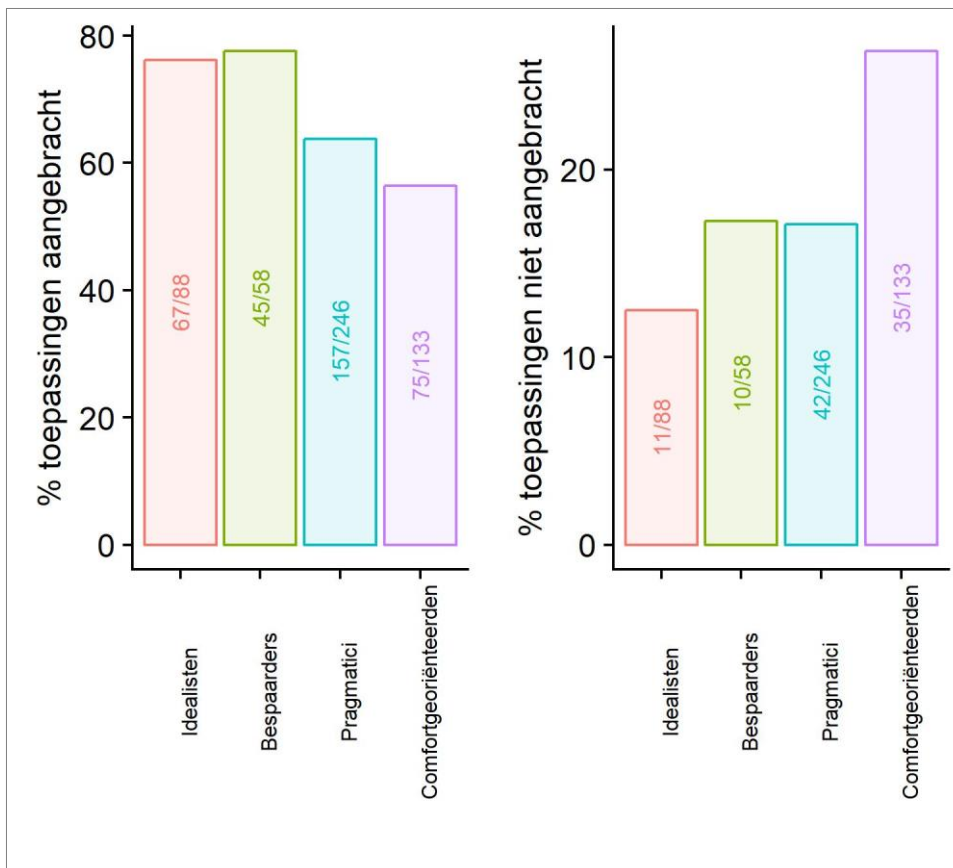
Als we nader inzoomen op de motivaties van mensen dan zien we dat er vier dominante perspectieven zijn. Met behulp van de k-means clustering methode, waarbij de respondenten zijn geïnclassificeerd op basis van hun antwoorden op 10 vragen over hun motivatie om energie en water te besparen, blijkt dat Nederlanders ingedeeld kunnen worden in vier groepen:

- **Idealisten:** (i) Een groep Nederlanders (17%) die zo duurzaam mogelijk wil leven, ook als ze daarvoor comfort moeten inleveren of extra moeten betalen. Deze groep heeft significant vaker interesse in extra informatie over besparingsmogelijkheden en is het minst sceptisch over milieuvraagstukken. Zij zijn dus significant minder vaak van mening dat het probleem van milieuvuiling overtrokken is, dat de aandacht voor klimaatverandering sterk overdreven is, en dat besparing van energie en water niet nodig is. De groep bestaat significant vaker uit Nederlanders met een hoog opleidingsniveau en Randstedelingen.
- **Bespaarders:** (ii) Een relatief kleine groep Nederlanders (9%) die zijn best doet om zo min mogelijk water en energie te gebruiken, maar is wel sceptisch over de ernst van de milieuproblematiek. Het zijn mensen die van mening zijn dat het probleem van milieuvuiling overtrokken is, en de aandacht klimaatverandering sterk overdreven. Zij handelen primair vanuit de motivatie om financiële besparingen te realiseren. Deze groep bestaat significant vaker uit mannen. Overige sociaaldemografische kenmerken waarop getoetst is laten geen relatie zien.
- **Pragmatici:** (iii) Relatief de grootste groep (48%) Nederlanders. Deze groep mensen erkent weliswaar de ernst van de milieuproblematiek en neemt klimaatverandering serieus. Het is een groep die energie en water wil besparen, maar die geen comfort wil inleveren of extra wil betalen. Ook heeft deze groep in zijn algemeenheid geen behoefte aan meer informatie. Deze groep bestaat significant vaker uit vrouwen.
- **Comfortgeoriënteerden:** (iv) Een groep Nederlanders (25%) die niet wil besparen, geen comfort wil inleveren, en relatief sceptisch is over de aandacht voor klimaatverandering en het probleem van milieuvuiling. Verder valt op dat deze groep significant minder vaak aangeeft extra informatie te willen ontvangen over besparingsmogelijkheden. Deze groep laat zich niet kenmerken door specifiek sociaaldemografische kenmerken.

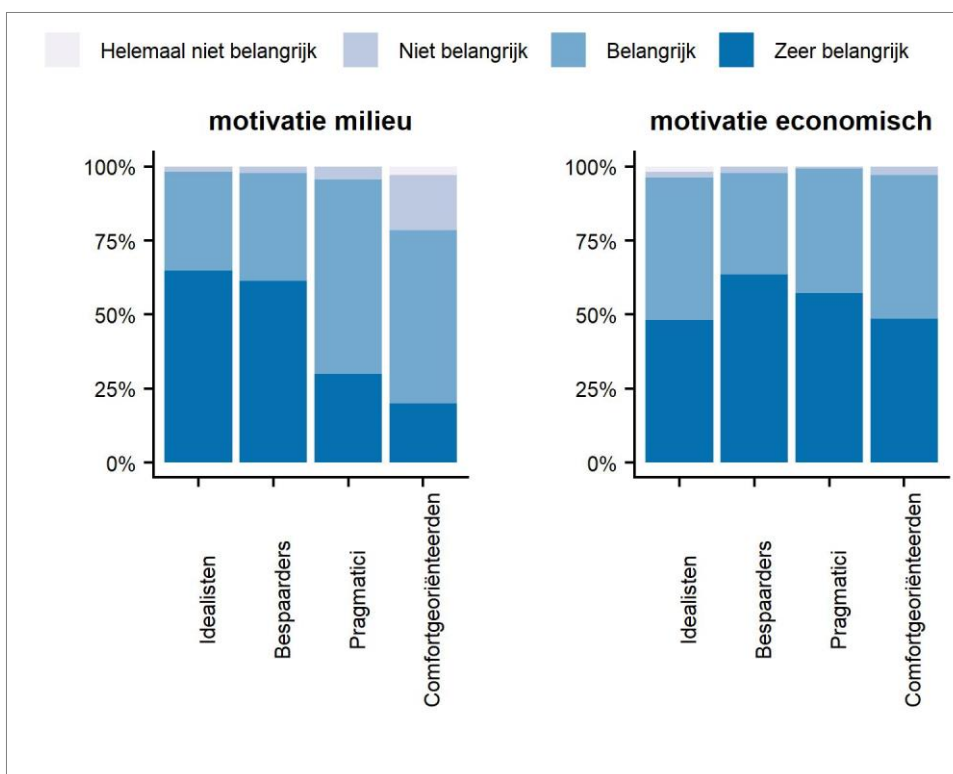
Figuur 3: Indeling in vier dominante perspectieven. Indeling op basis van de gekwantificeerde motivaties van mensen in relatie tot scepticisme, informatiebehoefte, besparingsbereidheid, en opoffering. De motivatie is gekwantificeerd middels een gemiddelde waarde voor de relaterende vraag-clusters (met helemaal mee eens = 5, tot helemaal mee oneens = 1). Alle gekwantificeerde motivaties verschillen significant tussen groepen ($p < 0.001$ met 1-way ANOVA test)

Behalve het verkrijgen van inzicht in de motivaties en percepties van verschillende groepen Nederlanders is het interessant om te kijken in hoeverre de motivaties van mensen ook resulteren in gedragsverandering en het installeren van toepassingen om energie en water besparen. In lijn met de resultaten van Steg & Vlek (2009) laat ons onderzoek zien dat er een duidelijk verband is tussen percepties en actiebereidheid. Zo blijken zowel de idealisten als de bespaarders vaker toepassingen voor energiebesparing te hebben zelf aangebracht (zie Figuur 4, links). De mensen zonder deze toepassingen zijn bovengemiddeld vaak te vinden in de groep comfortgeoriënteerden (zie Figuur 4, rechts).

Figuur 4: Het wel (links) of niet (rechts) hebben zelf aangebracht van energiebesparende toepassingen, uitgesplitst per perspectief. Alleen mensen die in koophuis wonen zijn meegeteld

Kijken we naar de motivatie voor het aanbrengen van deze toepassingen (Figuur 5) dan blijkt, en ook dat is in lijn met de verwachting, dat idealisten dit primair doen voor het milieu, en weegt bij bespaarders het realiseren van besparingen en/of het te verwachten rendement zwaarder.

Figuur 5: Motivatie voor het aanbrengen van energiebesparende toepassingen per perspectief.

2.5 Conclusies

Voor de aanpak van milieu- en klimaatvraagstukken wordt steeds vaker naar de burger gekeken. In dit onderzoek is in kaart gebracht in hoeverre de motivaties van mensen samenhangen met actiebereidheid op het gebied van energie- en waterbesparing. Uit de survey blijkt dat de meerderheid van de Nederlanders zich zorgen maakt over klimaatverandering en de effecten daarvan op het milieu, en bovendien één of meerdere toepassingen in huis heeft om energie en/of water te besparen. Het onderzoek laat dan ook een duidelijk verband zien tussen de percepties van mensen en hun actiebereidheid. Opvallend is dat de motivaties om al dan niet water en energie te besparen behoorlijk overeenkomen en dat burgers die water besparen dat ook voor energie doen en vice versa. Anders dan de aloude slogan "een beter milieu begint bij jezelf" leggen verreweg de meeste respondenten de verantwoordelijkheid voor water en energiebesparing juist buiten zichzelf: overheden, bedrijfsleven en andere burgers. Wat betreft duurzaamheid scoren waterbedrijven overigens het hoogst in vergelijking met andere bedrijven en overheden.

Nadere analyse leert dat er vier dominante perspectieven te onderscheiden zijn wanneer het gaat over motivaties en gedrag op het gebied van klimaat, water en energie. Relatief de grootste groep Nederlanders (48%) kan geschaard worden onder de pragmatici. Deze groep neemt de klimaatproblematiek serieus, wil best energie en water besparen, maar niet wanneer dit ten koste zou gaan van comfort. Voor de groep idealisten (17%) ligt dit anders. Deze groep geeft aan voor een duurzaam leven ook comfort in te willen leveren of meer te moeten betalen. Een relatief kleine groep Nederlanders (9%) doet zijn best om zo min mogelijk water en energie te gebruiken, maar is in meer of mindere mate wel sceptisch over de ernst van de milieuproblematiek. Deze zogenaamde bespaarders handelen primair vanuit de

motivatie om financiële besparingen te realiseren. Tot slot onderscheiden wij een groep (25%) comfortgeoriënteerden. Dit zijn Nederlanders die geen comfort willen inleveren, niet wil besparen, en relatief sceptisch zijn over de aandacht voor klimaatverandering en het probleem van milieuvervuiling.

Gezien de ernst van de problematiek en de uitdagingen waar we voor staan kan worden betoogd dat over het geheel genomen de zorg over milieu en klimaat en de daaraan gekoppelde actiebereidheid van Nederlanders beperkt aanwezig is. De vraag is vervolgens hoe je burgers uit de verschillende groepen meer zou kunnen betrekken en beter kan aansluiten bij hun belevingswereld. Bespaarders, en in minder mate ook pragmatici, lijken bijvoorbeeld met name tot energie- en waterbesparing over te gaan wanneer de financiële kant van het verhaal naar voren wordt gebracht, en duidelijk wordt gemaakt dat besparing niet gelijk staat met het inleveren van comfort. Beleid dat uitgaat van de diversiteit in motivaties, wensen en zorgen van burgers zou een stap vooruit zijn.

De huidige set van stimuleringsregelingen, subsidies, en wetgeving zoals het bouwbesluit, salderingsregeling, en informatievoorziening op het gebied van water- en energiegebruik zou veel rijker geschakeerd moeten zijn dan het nu is, en beter afgestemd op de verschillen in drijfveren van groepen van burgers. Dit betekent dat meer aandacht nodig is voor mogelijkheden voor gedragsbeïnvloeding via maatwerk en nieuwe en onconventionele instrumenten. Water- en energiebedrijven zouden daarbij weer een belangrijke rol kunnen spelen aangezien zij de doelgroep van water- en energiegebruikers als beste kennen.

Referenties

Bosch, J. (2017). Towards circular villages? : Six case studies on the development of eco villages. Wageningen University: MSc thesis.

Brock, B., Brewer, M., Duffy, J., and van Lange, P.A.M. (2019). From cash to crickets: The non-monetary value of a resource can promote human cooperation. In: *Journal of Environmental Psychology*, 61, 10-19.

Gooskens, B.J.F., Van Mil, B.P.A., Modderman, P. (2016). Eindevaluatie evaluatie Green Deals. The Hague: Kwink-groep, <https://www.kwinkgroep.nl/publicatie/eindrapport-evaluatie-green-deals/>, 94 p.

Hajer, M. (2011), The energetic society. In search of a governance philosophy for a clean economy, The Hague: PBL Netherlands Assessment Agency, http://www.pbl.nl/sites/default/files/cms/publicaties/Energetic_society_WEB.pdf, 74 p.

Hoogervorst, N., Hajer, M., Dietz, F., Timmerhuis, J., Kruitwagen, S. (2013), Changing track, changing track. Dutch ideas for a robust environmental policy for the 21st century, The Hague: PBL Netherlands Environmental Assessment Agency, http://www.pbl.nl/sites/default/files/cms/publicaties/PBL_2013_Changing%20track,%20changing%20tack_1183.pdf, 74 p.

Ministerie van Binnenlandse Zaken (2013). De doe-democratie. Kabinetsnota ter stimulering van een vitale samenleving. The Hague, <https://www.greenwish.nl/wp-content/uploads/Doe-Democratie-Kabinetsnota-2013.pdf>, 70 p.

Naus, J., van Vliet, B. J. M., & Hendriksen, A. (2015). Households as change agents in a Dutch smart energy transition: On power, privacy and participation. *Energy Research & Social Science*, 9, 125-136. <http://doi.org/http://dx.doi.org/10.1016/j.erss.2015.08.025>

Smale, R., Spaargaren, G., & van Vliet, B. (2019). Householders co-managing energy systems: space for collaboration? *Building Research & Information*, 47(5), 585-597. <http://doi.org/10.1080/09613218.2019.1540548>

Steg, L., & Vlek, C. (2009). Encouraging pro-environmental behavior: An integrative review and research agenda. *Journal of environmental psychology*, 29(3), 309-317.

de Witt, S. & Schmeets, H. (2018). Milieu en duurzame energie. Opvattingen en gedrag. *Statische Trends*. Den Haag: CBS, 22 p.

Bijlage I Achtergrond respondenten

	Percentage
Geslacht	
Man	46,3%
Vrouw	53,7%
Leeftijd	
18 - 29 jaar	18,4%
30 - 44 jaar	25,4%
45 - 59 jaar	24,9%
60 plus	31,3%
Opleiding	
Basisschool	0,7%
LBO / VMBO-kader / VMBO-Basisberoeps	8,1%
MAVO / VMBO-Theoretisch / VMBO Gemengd	11,5%
MBO	31,1%
HAVO	6,2%
VWO	3,5%
HBO	27,3%
WO	11,4%
Inkomen	
Minder dan 15.000 euro	11,8%
15.000 - 30.000 euro	29,1%
30.000 - 60.000 euro	31,0%
60.000 euro of meer	10,7%
dat vertel ik liever niet	17,4%

Tabel 1: SOCIAALDEMOGRAFISCHE ACHTERGROND RESPONDENTEN